A válság hatása a magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban

WAGNER HARTMUT

Kulcsszavak: válság, árciklus, árrobbanás, élelmiszerek, külkereskedelem.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarország élelmiszer-gazdasági külkereskedelme az árciklus, és ezen belül elsősorban az árrobbanás nyertesei közé sorolható. Lényegesen javult az egyenleg a válság előtti időszakhoz képest, a gabona és olajos növények exportja a növekvő piaci áraknak köszönhetően ugrásszerűen emelkedett a 2007-2008. években. A többi ágazat képe alapján azonban már inkább a vesztesek körébe került Magyarország, elsősorban a húspiacon (kivéve a baromfiszektort), a tej és tejtermékek, valamint a gyümölcs- és zöldségtermelés csökkenő nemzetközi versenyképessége miatt.

Ha a főbb versenytársak élelmiszer-gazdasági külkereskedelmének alakulásával hasonlítjuk össze hazánkét, még vegyesebb a kép. Hollandia például nem a növekvő nyersanyagáraknak köszönhetően ért el jelentős egyenlegjavulást, ráadásul a költséges importot is sikerült kordában tartania. A hússzektorban a nettó élelmiszer-gazdasági importőrnek számító Németország is egyre jobban veszélyeztette a magyar külpiaci pozíciót. A válság miatt kialakult árollót a vizsgált országok exportőrei jobban ki tudták használni, mert az erősödő árverseny ellenére, agresszív árpolitikájuk révén, piaci részarányt növeltek.

Más a helyzet, ha Lengyelországgal végzünk összehasonlítást, mivel a lengyel élelmiszer-gazdaság csatlakozás óta növekvő külkereskedelme jobban visszaesett a válság időszakában. Lengyelországhoz viszonyítva a magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelem jobban helyt tudott állni, ami nem jelenti azt, hogy mint versenytársat legyőztük volna, mert továbbra is több célpiacon és számos terméknél erős konkurensnek számít.

BEVEZETÉS

A mezőgazdasági nyersanyagok 2007-ben bekövetkezett világpiaci árrobbanása a különböző globális élelmiszer-árindexek meredek emelkedését okozta, bár a feldolgozott termékeké – ezen belül elsősorban a hústermékeké – csak késve és sokkal kisebb mértékben követte a többi árindex mozgását. Az árrobbanást kiváltó tényezők (mint például a növekvő kereslet, a készletek csökkenése, a bioüzemanyagok iránti kereslet vagy a pénzpiacok spekulációja) megszűnésével 2008 második felében hasonló nagyságú áresés következett be a mezőgazdasági nyerstermékeknél és élelmiszereknél. Cikkünk ennek a „tsunami"-ként áthaladó folyamatnak az élelmiszer-gazdasági külkereskedelemre gyakorolt hatását elemzi.[1] Tanulságait előreláthatóan lesz még módunk haszno-

[1] A cikk az azonos című, megjelenés alatt álló AKI-tanulmány alapján készült.

sítani, hiszen a jelenlegi pénzügyi válság után várható infláció, és a szakemberek által prognosztizált tartósabb kőolaj-áremelkedés együttvéve már a közeljövőben könnyen újabb élelmiszerár-robbanáshoz vezethet.

A válságciklus elemzésével kapcsolatban két előzetes hipotézist fogalmaztunk meg. Az első az, hogy Magyarország nyersanyag-centrikus exportszerkezete miatt valószínűleg a válság nyertesei közé tartozott az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmét tekintve. Felvetődik a kérdés, hogy a versenytársak hogyan reagáltak erre, és mi mennyire tudtuk kihasználni az árnövekedés adta lehetőségeket? A másik feltételezés szerint a hústermékek exportjában a válság ideje alatt a fejlettebb országok jobban „átvészelték" a szektorra háruló költségnyomást.

AZ ÉLELMISZERÁR-INDEXEK VÁLTOZÁSA A VÁLSÁG ALATT

Amíg az utóbbi húsz esztendőben gyakorlatilag alig történt változás az élelmiszer-gazdaság világpiaci áraiban, *2007-ben (a tejtermékeknél és a cukornál már 2006 közepe óta) valóságos árrobbanás következett be a mezőgazdasági termékekben, amit 2008 második felében hasonló nagyságú áresés követett. A FAO élelmiszerek árindexe*[2] – ha a 2002-2004. évek átlagát 100%-nak vesszük – 2006. szeptember és 2008. március között folyamatosan emelkedett 119,8-ról 211,1-re, maximumát 2008 júniusában érte el 213,5-ös értékkel. Az index azóta meredeken csökken, 2008 decemberében a maximumértéknél 70,2-os szinten a 2008-as év legalacsonyabb értékét érte el, 2009 végén pedig 171,9-en állt.

A FAO *gabonaár-indexe* 2007. április és 2008. április között nőtt folyamatosan 144,4-ről 274,3-ra, de a következő nyolc hónap árcsökkenésének köszönhetően a 2008 decemberében mért árszint már 100 ponttal volt alacsonyabb a korábban elért maximumnál. 2009-ben nem javult lényegesen, az év végén 170,9-et ért el. A *növényi olaj és állati zsír árindexe* – egy egészen apró megszakítástól eltekintve – szintén folyamatos növekedést mutatott 2006. június és 2008. március között 113,4-ről 277,4-re, tehát majdnem két és félszeresére. Maximumát 2008 júniusában érte el 282,7-tel. A túlkereslet megszűnése, a kereslet-kínálat egyensúlyának helyreállása és az energiaárak csökkenése miatt 2008. júliustól az árindex zuhanórepülésbe kezdett, és 156,3-as visszaesés után 2008. decemberben 126,4-et mutatott. 2009 végén – mintegy reagálva az újonnan növekvő energiaárakra – az index 169,3-mal újra elérte a 2007. évi átlagértékét.

Ezzel szemben a *hústermékek árindexe* lényegesen szerényebben növekedett, mint a többi árindex. Az index csak 2008. januártól 2008. szeptemberig emelkedett a növekvő kereslet és a növekvő termelési költségek (elsősorban takarmányár növekedése) hatására, s maximumát akkor érte el 137,4-gyel. Egész évben mutatott stagnálása után 2009. decemberben az index 118,8-on állt (1. ábra).

A fentiek alapján megállapítható, hogy elsősorban a mezőgazdasági nyersanyagokban bekövetkezett árrobbanás okozta a FAO élelmiszerár-index meredek emelkedését, a feldolgozott termékek árindexe – ezen belül elsősorban a hústermékeké – csak késve és sokkal kisebb mértékben követte a többi árindex mozgását. Az árrobbanást kiváltó tényezők megszűnésével az árindexek is visszaálltak az árciklus előtti pályára.

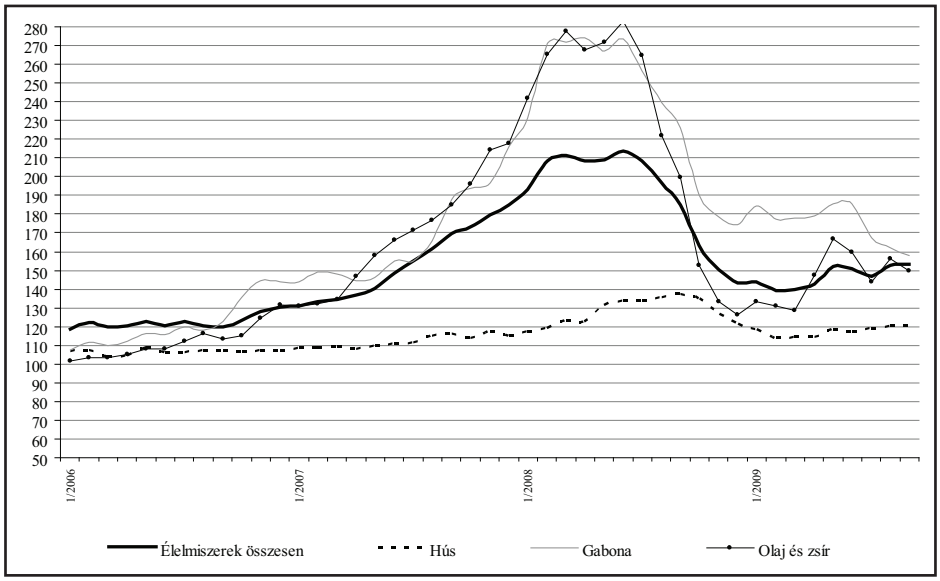
A PIACI JELLEMZŐK VÁLTOZÁSA AZ ÁRCIKLUS IDEJÉN

Az EU külkereskedelmének alakulását az árciklus idején az egyes termékek globális és uniós szintű piaci viszonyai erősen

[2] Food Price Indices, FAO, (2009d) http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/

I. ábra

A FAO által kiadott világpiaci árindexek 2006-2009 között

Forrás: FAO

befolyásolták. A 2007-es évet megelőzően az élelmiszer-gazdasági ágazat piaci viszonyait a mezőgazdasági nyerstermékek erőteljes kínálatával szemben álló merev kereslet jellemezte. 2007 mind a keresleti, mind a kínálati oldalon jelentős változást hozott. A keresletet a mezőgazdasági termékek új hasznosítási lehetőségének fellépése növelte érezhetően, ráadásul a globális kínálat kissé visszaesett, stagnált, így nagyon elmaradt az erősödő felhasználói, fogyasztói igények mögött.

A keresleti oldal markáns növekedése különösen szembeötlő volt a gabonafélék és az olajos növények körében. A világ búzatermelése a megnövekedett igényekkel szemben csak 1,5%-kal emelkedett, a zárókészlet pedig az elmúlt 30 évet tekintve a legalacsonyabb szintre zuhant. A 2008-as év a világ búzatermelésében jelentős növekedést hozott, amelyen belül az EU-27 kibocsátásának emelkedése (31 millió tonna) említhető meg, de Oroszországban, Ukrajnában és az USA-ban is jelentős volt a termelés növekedése. A kereslet és kínálat évek közötti jelentős változása a világpiaci és uniós áringadozásban mutatkozott meg.

A világ sertéshúspiacán szintén mérséklődött a kínálat 2007-ben, amellyel szemben bővülő kereslet állt. A világpiaci árak növekedése azonban a gabona és olajnövényekéhez képest szerényebb mértékű volt, sőt egyes régiókat, pl. az Uniót jelentős kínálat és nyomott árak jellemezték. Az uniós kínálati piacot 2007-től inkább a kedvezőtlen külkereskedelmi folyamatok alakították: az oroszországi piacon az uniós export akadozott, ugyanakkor az USA-export fokozódása az EU-ba tovább növelte a régióban felhalmozódott készleteket.

Az uniós piacon számos piacszabályozó intézkedéssel próbálták megakadályozni a sertéshúsárak esését, amit a magas takarmányárak indokolttá tettek. Ennek ellenére 2008-ban, elsősorban az EU régi tagállamaiban csökkent a sertésállomány, a világpiacon viszont nőtt a sertéshústermelés. A pénzügyi és gazdasági válság hatására a húsok iránti kereslet visszaesett 2008-

ban, ami a világpiaci árak esését eredményezte az év második felére. Az Unióban viszont a kínálat csökkenése és a magas takarmányárak következtében emelkedtek a sertéshúsárak, az uniós versenyképesség ezzel tovább romlott.

AZ EU ÉLELMISZER-GAZDASÁGI KÜLKERESKEDELMÉNEK ALAKULÁSA A VÁLSÁG ELŐTT ÉS ALATT

Az EU-27 élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegében a magas mezőgazdasági nyersanyagárak a behozatalban nagymértékben növelték az importkiadásokat. A deficit növekedése elsősorban a szója és szójadara, olajos növények, növényolaj emelkedő importjára vezethető vissza. Az EU-27 összimportja szójababból és szójadarából értékben a 2006. évi 7 milliárd euróról 2008-ban 11,5 milliárd euróra ugrott, nagyjából változatlan mennyiségek mellett. Említést érdemel még a pálmaolaj importjának alakulása, ennek értéke 2006 és 2008 között 1,6-ról 3 milliárd euró fölé emelkedett.

Ezzel szemben a gabonaimport nem terhelte meg az EU-27 élelmiszer-gazdasági egyenlegét, bár a 2007/08-as gazdasági évben nettó importőrré vált a régió. A kereslet meghaladta a kínálatot, ezért – az intervenciós készletek értékesítése mellett – a gabonaimportra érvényes vámokat is hatályon kívül helyezték 2007 és 2008 októbere közötti időszakban. A 2008. évi rekordterméssel azonban fordult a kép, a 310 millió tonna gabonatermés az előző évi hozamot majdnem 55 millió tonnával szárnyalta túl. Ennek következtében például a búza ára a párizsi MATIF-on a júliusi 200 €/t-ról decemberre 123 €/t-ra esett vissza[3].

A növekvő belföldi kereslet ellenére 2008 vége felé az EU-27 ismét nettó gabonaexportőrré vált, a magas termés mellett a csökkenő szállítási áraknak is köszönhetően. A gabonakereskedelmet az utóbbi években erősen befolyásolta a tengeri szállítási költségek szeszélyes alakulása, hiszen az ömlesztett rakományokra vonatkozó Baltic Dry Index 2002 és 2008 májusa között majdnem tízszeresére ment fel, ami a búza tengerentúli szállítását lényegesen drágította. 2008 közepétől azonban a BDI rövid időn belül 11 600 pontos csúcsértékéről 1000 pont alá esett (igaz, hogy azóta ismét 4000 fölé tornázta fel magát), azaz a gabona tengeri szállítási költségei is közel tizedére csökkentek (*BDI, 2009*). Ez utóbbi azért is fontos, mert az EU gabonaexportjának jelentős része (évi átlagban 15 millió tonna) Észak-Afrika, illetve a Közel-Kelet felé irányult.

AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜLI FONTOSABB VERSENYTÁRSAINK ÉLELMISZER-GAZDASÁGI KÜLKERESKEDELMÉNEK ALAKULÁSA

Az Európai Unió egésze jelenleg is nettó élelmiszer-gazdasági importőr, sőt negatív egyenlege 2008-ban már meghaladta a 15 milliárd eurót. Az EU-ban azonban vannak olyan országok, amelyek jellemzően nettó élelmiszer-gazdasági exportőr, vagy nettó élelmiszer-gazdasági importőr pozícióban vannak. A *nettó exportőrök* sorát 2008-ban *Hollandia* vezette 24,6 milliárd eurós aktívával, a második helyen *Franciaország* következett 11 milliárd euróval. Jelentős pozitív egyenleggel rendelkezett *Magyarországon* kívül még *Dánia* (5 milliárd euró), *Írország* és *Belgium* (2,3-2,3 milliárd euró), valamint *Lengyelország* (1,5 milliárd euró) is. A *nettó élelmiszer-gazdasági importőrök* sorát 2008-ban az *Egyesült Királyság* vezette -24,1 milliárd eurós egyenlegével, a sorban *Németország*

[3] TOEPFER International (2009): Der internationale Markt für Getreide im Wirtschaftsjahr 2009/10. Marktbericht August (2009) www.toepfer.com

(-11,8 milliárd euróval) és *Olaszország* (-7,1 milliárd euró) követte. A nagyobb importtöbblettel rendelkező tagországok körébe kell sorolni még *Svédországot* (4,6 milliárd euró), *Portugáliát* (3,9 milliárd euró), *Görögországot* (2,9 milliárd euró), *Finnországot* (2,2 milliárd euró) és *Romániát* (2,1 milliárd euró).

Ha az egyes tagországok élelmiszergazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulásánál összehasonlítjuk a 2002-2004. évi (válság előtti) időszakot és a 2006-2008. évi (válság alatti) időszakot (2. ábra), akkor kimutatható, hogy a *nagy nettó exportőrök között Hollandia, Franciaország, Belgium, Lengyelország (és Magyarország) növelni tudta pozitív élelmiszer-gazdasági egyenlegét a vizsgált időszakban, tehát a válság nyertesei közé sorolhatók, míg Dánia mérlege romlott*. A nagy nettó importőrök között Németország valamelyest javította deficitjét. A többi tagország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulása alapján többé-kevésbé a válság vesztesei közé tartozott.

Érdekes információt kapunk, ha az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem egyenlegét a feldolgozottsági fok szerint vizsgáljuk. A mezőgazdasági alapanyag-termelésből a legnagyobb pozitív egyenleget Hollandia hozta 7,3 milliárd euróval, majd Franciaország (4,6 milliárd euró) és Spanyolország (2,7 milliárd euró) után Magyarország (1,5 milliárd euró) következett a 4. helyen. Az elsődleges feldolgozás adatait vizsgálva 2008-ban Dánia került fel jelentős (4,3 millió euró) exporttöbblettel Hollandia után (8,5 milliárd euró) a második helyre, továbbá feltűnik Franciaország közel 1 milliárdos negatív egyenlege. A másodlagos feldolgozásnál szintén Hollandia vezet (8,8 milliárd euró), itt Franciaország áll a második helyen (7,5 milliárd euró).

Az egyenleg ilyen szintű elemzése azonban még mindig nem ad arra pontosabb választ, hogy egyes tagországok miért vészelték át jobban a „válság-tsunami" hullámait, mint a többiek. Ezért vizsgálatunkban egy további mutatót alkalmaztunk a külkereskedelmi helyzet pontosabb leírására: *az úgynevezett élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilt,* amely lehetővé teszi a különböző országok (versenytársak) élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi szerkezetének összehasonlítását.

AZ ÉLELMISZERGAZDASÁG-KÜLKERESKEDELMI PROFIL VÁLTOZÁSA A VIZSGÁLT IDŐSZAKOKBAN

Az egyes országok élelmiszer-gazdasági külkereskedelmében vannak hagyományosan olyan ágazatok, amelyek pozitívan járulnak hozzá az egyenleghez, és vannak olyanok, amelyek az import révén megterhelik azt. Az *„élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil"* (röviden: ÉKP) alatt ilyen szempontból azt értjük, hogy az egyes HS-szintű[4] árufőcsoportok hány egységgel járulnak hozzá az adott ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlegéhez.

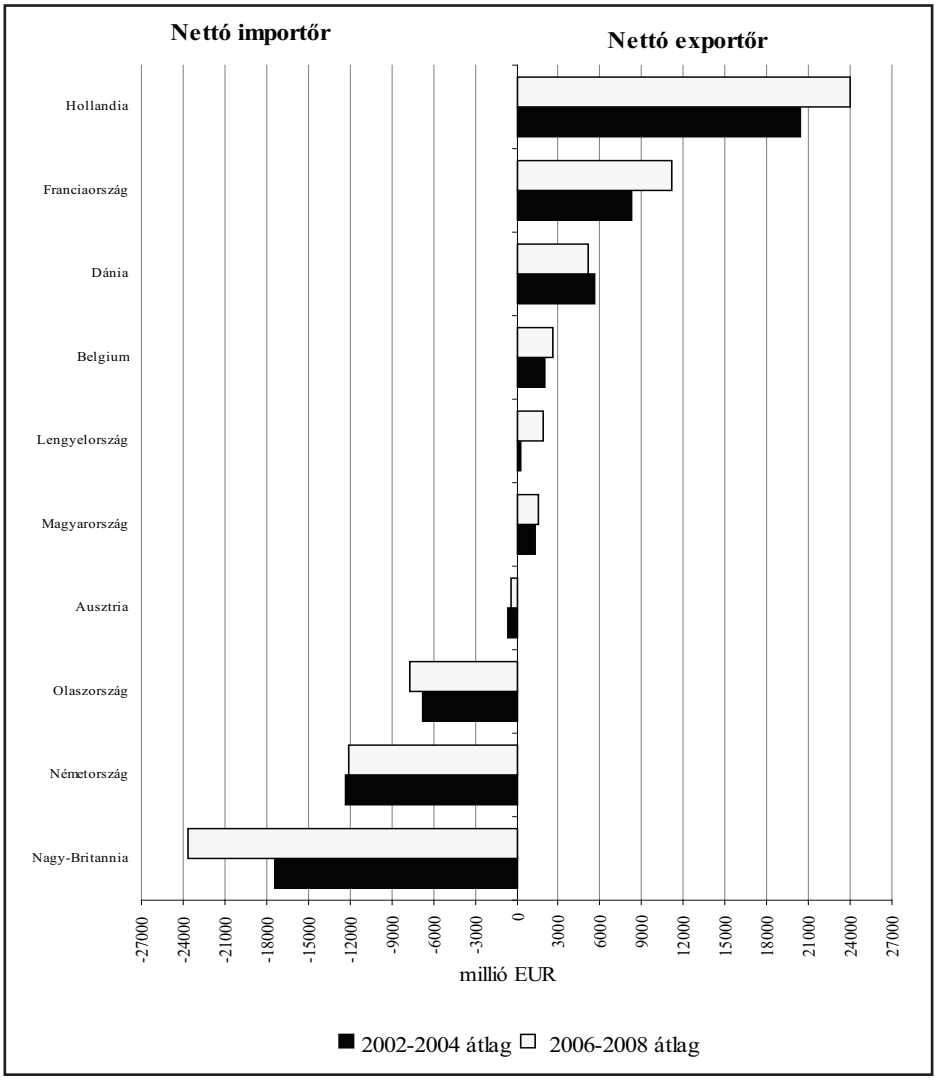
Az összehasonlíthatóság céljából kiszámítjuk az egyes tagországokra és a vizsgált időszakokra az egyes HS-árufőcsoportok egyenlegének és az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem egyenlegének a hányadosát. Ilyen értelemben a +1,0 érték azt jelenti, hogy pontosan ugyanannyi nettó árbevételt hoz egy árufőcsoport (ágazat), mint amennyit az adott ország (pozitív) élelmiszer-gazdaságának külkereskedelmi egyenlege tesz ki.

A 3. ábra szerinti oszlopdiagram azt mutatja, hogy az ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelme „hány lábon áll", azaz hány főcsoport járul hozzá az egyenleg nö-

[4] HS: Harmonized Commodity Description and Coding System, röv. Harmonized System. A külkereskedelmi áruforgalomban előforduló áruk nemzetközileg elismert és alkalmazott termékosztályozási rendszere.

2. ábra

Fontosabb EU-tagországok élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlege (2002-2004 és 2006-2008 átlaga)

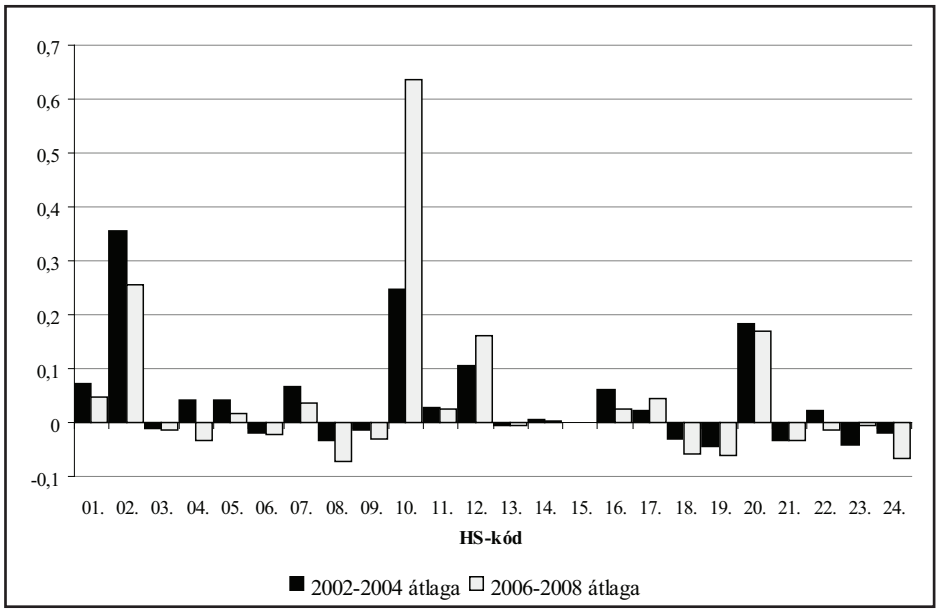
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

veléséhez, illetve fordítva, a negatív oszlopok azt mutatják, hogy hol vannak az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmének sebezhető pontjai, amelyek egy válság alatt még jobban tudnak rontani az egyenlegen. Példaként bemutatjuk a magyar ÉKP változását a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszakban.

A magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelem lényegében *„négy lábon áll": a hús (HS-02), a gabona (HS-10), az olajos magvak (HS-12) és a zöldség-gyümölcs készítmények (HS-20).* Feltűnő azonban a

3. ábra

Magyarország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: KSH adatok alapján saját számítások

két időszakot vizsgálva, hogy a szék billeg, azaz a 2006-2008-as időszakban a gabonafélék és az olajos magvak főcsoportja gyakorlatilag segítség nélkül tartotta magasban az egyenleget, míg a többi főcsoport részesedése vagy csökkent (hús, zöldség, zöldség-gyümölcs készítmény), vagy negatívba ment át (tej, tejtermékek). Természetesen figyelembe szükséges venni a világpiaci árakban végbement változásokat is, amelyek több szektort hátrányosan érintettek, de a nemzetközi versenytársakkal való összehasonlítás azt mutatja majd, hogy más országok ezeket az ágazatokat jobban tudták átmenteni a válságon, mint Magyarország.

Vizsgálatunk szempontjából elsősorban a közvetlen versenytársak reagálása érdekes. A következő lépésben egyrészt *klaszterelemzés* segítségével választottuk ki azokat az országokat, amelyeknek az „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profilja" leginkább hasonlított Magyarországéhoz, másrészt *pozíciós számítások* segítségével (az exportérték arány, az ITC mutató, a specializációs index (RCA), Balassa mutató és a külkereskedelmi egyenleg alapján) a legjelentősebb versenytársainkat állapítottuk meg[5].

A klaszterelemzés a 2002-2004. évi időszakra Magyarországot Belgiummal, Dániával, Írországgal és Hollandiával közös klaszterbe sorolta. Ebben a csoportban jellemzően „több lábon álló" nettó élelmiszer-gazdasági exportőr tagországokat találtunk, jelentős nettó húsexporttal. A 2006-2008. évi időszakra végzett klaszterelemzés Magyarországot ebben az időszakban is Dániával, Írországgal és Hollandiával hozta össze egy klaszterben, de felzárkózott hozzájuk Lengyelország és kikerült innen Belgium. Tehát ebben a csoportban ismét a nettó élelmiszer-gazdasági exportőr országokat és egyenlegük alaku-

[5] *Kartali J.* (szerk.) (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársak várható magatartása. Agrárgazdasági Információk 2007/2. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet

lása alapján az élelmiszerválság „nyerteseit" találtuk.

A magyar élelmiszer-gazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársakat vizsgáló pozíciós számítások szerint a 8 legjelentősebb versenytárs közé Hollandia, Németország, Franciaország, Ausztria, Olaszország, Dánia, Belgium és Lengyelország tartozott.

A fentiek alapján tehát Magyarország főbb versenytársai közé a hasonló „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profil" alapján a vele egyszer vagy kétszer ugyanabba a klaszterbe került Belgiumot, Dániát, Hollandiát és Lengyelországot, valamint az egy vagy több HS-árufőcsoportban hasonló külkereskedelmi profillal rendelkező Franciaországot, Olaszországot, Ausztriát és Németországot soroltuk. Ezek közül egy sikeres, egy javuló és egy romló élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi teljesítményű országot elemeztünk részletesebben.

A FŐBB VERSENYTÁRSAK ÉLELMISZERGAZDASÁG-KÜLKERESKEDELMI PROFILJÁNAK ALAKULÁSA

Hollandia igazi, sok lábon álló élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi nagyhatalom. Élelmiszergazdaság-külkereskedelmi forgalma, mind az export, mind az import esetében jelentős mértékben emelkedett a vizsgált időszakban. Bár az importnövekedés dinamikája nagyobb az exportnál, az élelmiszer-gazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi válság idején is emelkedett. Az élelmiszer-gazdaság sikeres külkereskedelmi fejlődésének egyik alapja, hogy jelenleg az európai disztribúciós központok 50%-a Hollandiában található, amely sok tényező együttes hatásának következménye: Hollandia folyamatosan jelentős költségvetési forrásokat biztosít a disztribúciós ágazat infrastruktúrájának (út-, vasút- és csatornahálózat) fejlesztésére; központi elhelyezkedésénél fogva pedig (csakúgy, mint Belgium) 500 kilométeres rádiuszban 170 millió fogyasztó elérését teszi lehetővé.

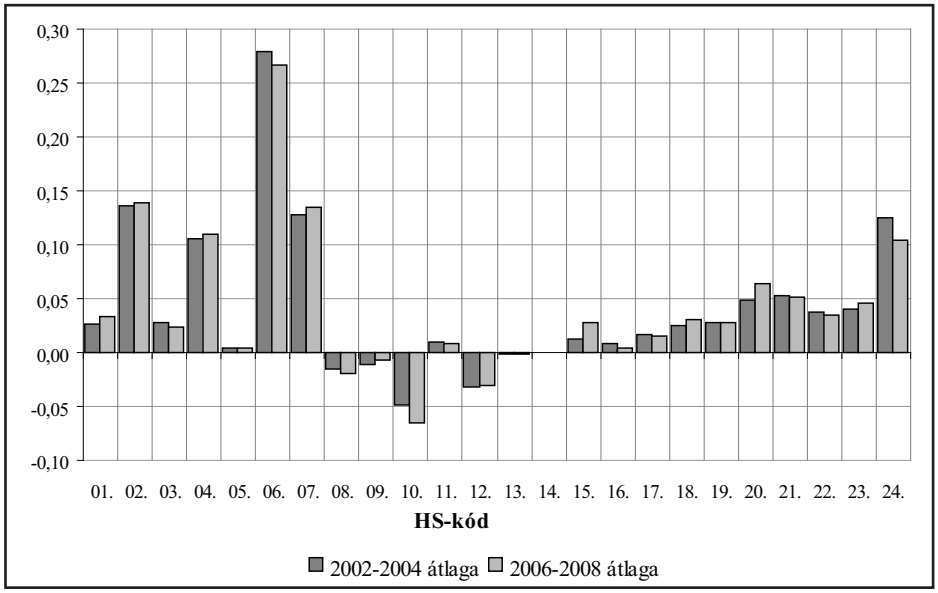
A holland siker másik alapja a kiegyensúlyozott termékszerkezet. Az élelmiszergazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában mindhárom feldolgozottsági fázisban nőtt: 12%-kal a mezőgazdasági alapanyag-termelésben, 29%-kal az elsődleges élelmiszer-feldolgozásban és 15%-kal a másodlagos feldolgozásban. Ez azt jelenti, hogy az ország nem a „nyersanyag-orientált" exportszerkezetével (mint például Brazília vagy az USA), hanem jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott a csúcson maradni.

Érzékletesen mutatja az ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi teljesítményét a 2002-2004. évi, illetve 2006-2008. évi időszak átlagában számított profil alakulása is (4. ábra). A profil „fogazatát" vizsgálva látható, hogy a holland élelmiszer-gazdasági külkereskedelem a 24 HS-árufőcsoportból a 2006-2008. évi válságos időkben is 19-ben pozitív egyenleget tudott felmutatni (2002-2004-ben még 6 árufőcsoport egyenlege volt negatív). A legnagyobb deficit a gabonafélék, illetve az olajos magvak főcsoportjában található, a gabonafélék rohamos árnövekedése miatt a holland egyenleg tovább romlott. Jelentős importtöbblet keletkezett még a gyümölcsféléknél, illetve a kávé, tea árufőcsoportban, a Hollandiában nem termeszthető növények behozatalánál.

Az öt csoportban keletkezett negatív egyenleget azonban messze kompenzálja a többi árufőcsoportban elért exporttöbblet. A legkiemelkedőbb ezek közül a növényi termékek (HS-06) árufőcsoport (ez tartalmazza a dísznövényeket is), amely – a csökkenő részesedés ellenére – a pozitív egyenlegének több mint egynegyedét szállította. Feltűnő azonban, hogy ezen kívül nincs is igazán domináló árufőcsoport, ami azt jelenti, hogy a holland élelmiszergazdasági külkereskedelem összesség-

4. ábra

Hollandia ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

ében kevésbé érzékeny egy-egy árufőcsoportban jelentkező piaci zavarokra és áringadozásokra.

Németország a második legnagyobb nettó élelmiszer-gazdasági importőr az Európai Unióban, de egyben azon kevés tagországok közé tartozott, ahol az exportdinamika nagyobb volt, mint az importé. Élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi forgalma az export esetében 2000 és 2008 között majdnem megduplázódott, míg az import esetében csak valamivel több mint a felével nőtt. Ennek köszönhetően a német élelmiszer-gazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi időszakban sem romlott jelentősen, sőt 2008-ban 4%-kal javult az előző évhez képest.

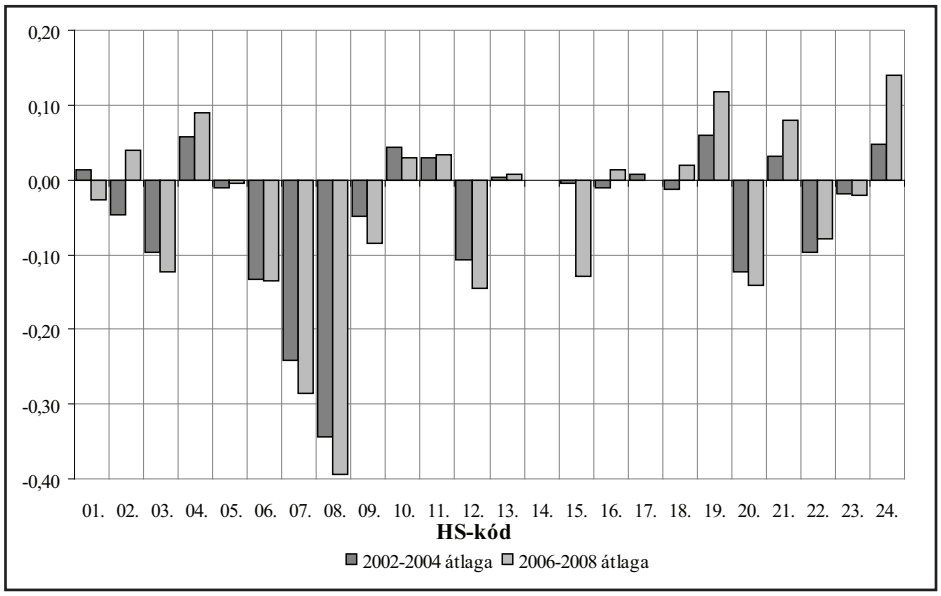
A német élelmiszer-gazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában azonban két feldolgozási fázisban tovább romlott: a mezőgazdasági alapanyag-termelésben (22%-kal) és az elsődleges élelmiszer-feldolgozásban (29%-kal), a másodlagos feldolgozásban viszont negatívból (-157 millió euró) átváltott pozitívra (2910 millió euró). Hollandiához hasonlóan *jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegén a válság alatt is javítani!*

A német élelmiszer-gazdaság külkereskedelmi egyenlegében jelentős importtöbbletet hozó árufőcsoportok közül ki kell emelni a gyümölcsféléket (HS-08), a zöldségféléket (HS-07), az olajos növényeket (HS-12), a gyümölcs- és zöldség készítményeket (HS-20) és a halat (HS-03). Ezek az árufőcsoportok a válság idején fokozottan járultak hozzá a negatív egyenleghez. Csatlakozott hozzájuk 2006-2008 között az állati és növényi olajok árufőcsoportja (HS-15). Az ital, szesz árufőcsoport (HS-22) egyenlege ezzel szemben javult.

Pozitív változást mutattak még a dohánytermékek[6] (HS-24), a sütőipari és cukrászati termékek (HS-19) és az egyéb ehető készítmények (HS-21) árufőcsoportja mellett a negatívból pozitívba átváltó húsegyenleg (HS-02) és a jelentősen növekvő tejtermék (HS-04) egyenleg is. Németország exportexpanziós törekvéseit az is bizonyítja, hogy a válság ideje alatt, 2008-ban Dániát megelőzve a világ legnagyobb sertéshús-exportőrévé nőtte ki magát (közel 2,7 milliárd euró exportbevétellel), sajtból (HS-0406) pedig a két időszak között évi átlagos 239 millió euró importtöbbletét 188 millió euró éves exporttöbblet váltotta fel (5. ábra).

5. ábra

Németország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

Lengyelország az utóbbi években rendkívül dinamikusan növelte élelmiszer-gazdasági exportját, az export mellett azonban az import is stabil növekedést mutatott. A válság idején az utóbbi emelkedésének üteme erőteljesebb volt. Így 2006-ig az egyenleg is növekedett, majd csökkent, és 2008-ra a legmagasabb érték 71%-ára esett vissza.

A vizsgált időszakban az elsődlegesen és másodlagosan feldolgozott termékek exportértéke a két és félszeresére, az importé pedig több mint kétszeresére nőtt, pozitív egyenleg mellett. A mezőgazdasági alapanyag-behozatal viszont másfélszerese a kivitelnek, így negatív lett az egyenleg. A nyersanyagok növekvő importja rontotta a külkereskedelmi mérleget.

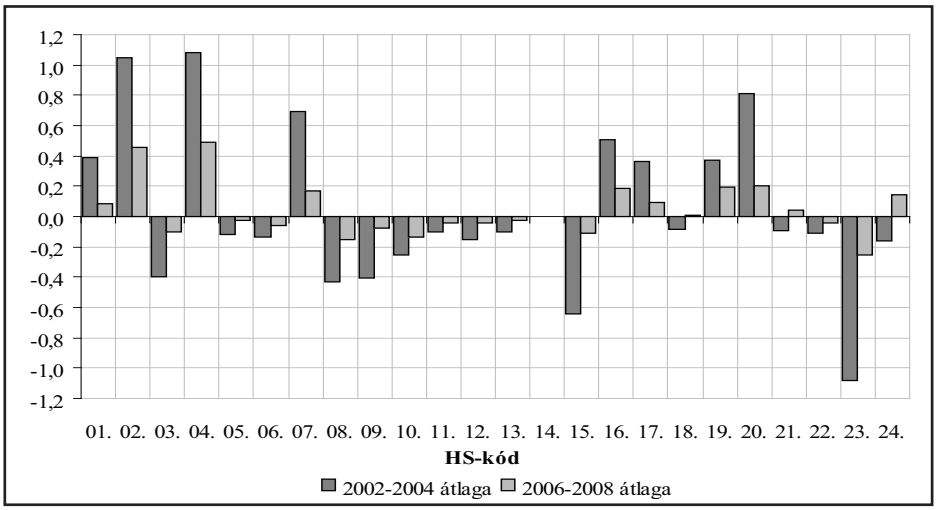
A visszaesés az ország élelmiszer-gazdaságának külkereskedelmi profilja alapján is egyértelműen kirajzolódott. A lengyel élelmiszeripar legfontosabb termékei, a hús és a tejtermékek a válság idején fele akkora mértékben járultak hozzá az or-

[6] Hasonlóan más országhoz, a német statisztika is egyre több vámmentes forgalomban értékesített élelmiszert besorol a HS-24BB áruosztályba, ezért a 24. árufőcsoport egyenlege – nemcsak dohánytermékekből – körülbelül 20 millió euróval nőtt.

ság élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlegéhez, mint 2002-2004 között. Ugyanilyen csökkenés mutatkozott az élő állatok, a friss zöldség-gyümölcs, feldolgozott húskészítmények, cukor, cukrászati termékek és befőttek területén. Pozitív egyenleget 10 árucsoport tudott elérni, a 12 negatívval szemben (6. ábra).

6. ábra

Lengyelország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

Sokat tanulhatunk a tőlünk teljesen eltérő „élelmiszergazdaság-külkereskedelmi profillal" rendelkező *Olaszország* válságkezelő taktikájából is. A hangsúlyt elsősorban a magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek növekvő exportjára helyezte, így javult az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmének negatív egyenlege. Ezzel szemben *Ausztria* élelmiszergazdaságának külkereskedelmi egyenlege romlott, mert a válság hatására erőteljesen emelkedett az import.

A nettó exportőr országok között Dánia, Belgium és Franciaország is a válság nyertesének számít, de kevésbé voltak eredményesek a fentebb vizsgált tagországoknál. *Dánia* a húsexport-orientáltsága miatt érzékenyebb a világpiacra olcsóbban exportáló országokkal (Brazília, Argentína) folytatott versenyben, *Franciaország* pedig nem volt képes a válság idején a gabonaexportját növelni. *Belgiumban* az élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenleg csökkenéséhez hozzájárult, hogy a válság időszakában csak kevés ágazatban tudta a korábban elért pozitív egyenlegét növelni.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Food Price Indices, FAO, (2009d) http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/ – (2) Kartali J. (szerk.) (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársak várható magatartása. Agrárgazdasági Információk 2007/2. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet – (3) TOEPFER International (2009): Der internationale Markt für Getreide im Wirtschaftsjahr 2009/10. Marktbericht August www.toepfer.com – (4) Wagner H. (szerk.) (2009): A válság hatása a magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban. Agrárgazdasági Tanulmányok, (kiadás alatt). Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet